

ВІЗИТ ПРЕЗИДЕНТА ІРАНУ В МОСКВУ 17 СІЧНЯ 2025 року

Олена Борділовська, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

В аналітичній записці йдеться про візит президента Ісламської Республіки Іран Масуда Пезешкіана в Москву, під час якого було підписано Договір про всеосяжне стратегічне партнерство з РФ. Проаналізовано вплив внутрішніх та зовнішніх чинників на основні напрями діяльності Ірану на міжнародній арені, зокрема на продовження співпраці з Російською Федерацією.

The analyses focused on the visit of the President of the Islamic Republic of Iran, Masoud Pezeshkian, to Moscow for the long-awaited signing of the Strategic Partnership Agreement with the Russian Federation. The core point of the research is the main internal and external factors influencing the IRI's foreign policy and, in particular, the continuing cooperation with the Russian Federation in different spheres.

It is important for Ukraine that within the framework of the agreement, Iran does not intend to recognise Crimea and other temporarily occupied Ukrainian territories as Russian, no matter how much Moscow insists on this. M. Pezeshkian also spoke about Russia's war against Ukraine during the negotiations, stating that military actions are not a solution to the issue. «We welcome the political settlement between Ukraine and Russia, » the Iranian president noted.

At the same time, Iran's partnership with Russia, despite the weakening of Tehran's positions in the Middle East after the fall of the Bashar Assad regime in Syria, is of concern to the West. Similarly, the cooperation of authoritarian regimes, the Russian Federation and Iran in particular poses a significant threat to Ukraine, despite the Iranian side's constant statements about the «desire for peace».

Висновки

1. Ісламська Республіка Іран (ІРІ) стикається зі значними викликами через низку внутрішніх та зовнішніх чинників, серед яких довготривала економічна криза, суспільні суперечності, котрі загострюються, а також значні зміни ситуації на Близькому Сході. Керівництво країни активізувало зовнішньополітичну діяльність з метою покращення іміджу та пошуку шляхів оптимізації міжнародних зв'язків. Першочерговою метою іранської дипломатії є прагнення хоча би частково послабити економічні санкції з боку західних держав.

2. Водночас в умовах погіршення регіональної безпекової ситуації Іран продовжує активну співпрацю з Російською Федерацією, включно й у військово-технічній сфері. ІРІ завжди робила акцент на нейтральному курсі та самостійності зовнішньої політики, що дозволяє країні розвивати відносини з різними державами. Проте партнерство з РФ має особливий характер і визначається не взаємною довірою, а ситуативною необхідністю. Обидві країни накопичують досвід виживання в умовах санкцій. Переукладання Договору про всеосяжне стратегічне партнерство фактично відповідає потребам як ІРІ, так і РФ.

3. Співробітництво двох автократичних режимів активно розвивалося на фоні війни в Україні. Іран, здійснюючи постачання різних видів зброї, є одним із союзників Росії у її агресії проти України, що триває. Така діяльність ІРІ є фактором, що значно збільшує загрози в безпековій сфері, зокрема для України. Проте офіційно Іран не полишає звичних заяв про нейтралітет і невтручання у внутрішні справи інших держав, повагу до їхньої територіальної цілісності. Ця позиція була відзначена в підписаному в Москві договорі – Іран відмовився від визнання тимчасово окупованих територій України російськими. Також у документі чітко заявлено про неможливість залучення ІРІ до будь-яких військових блоків та створення військових союзів.

Під час візиту президента ІРІ Масуда Пезешкіана до РФ глави обох держав 17 січня 2025 р. підписали Договір про всеосяжне стратегічне партнерство між Росією та Іраном. Документ закріплює статус Ірану та Росії як стратегічних партнерів та охоплює ключові питання співпраці у сферах оборони, боротьби з тероризмом, енергетики, фінансів, транспорту, промисловості, сільського господарства, культури, науки й технологій. Це був другий візит М. Пезешкіана до РФ після початку його президенства (перший відбувся в жовтні 2024 р. під час саміту БРІКС у м. Казані (Республіка Татарстан, РФ)). В аеропорту президента Ірану зустрічала делегація на чолі з міністром енергетики РФ Сергієм Цивільовим. Серед тих, хто вітав високого гостя, був заступник голови МЗС РФ Андрій Руденко.

Цей візит відбувся на тлі вкрай складної економічної та політичної ситуації, що склалася в Ірані, де, зокрема, у грудні 2024 р. виробництво скоротилося щонайменше на 30–50 %. І хоча країна – одна серед тих, які мають найбільші у світі запаси природного газу й нафти, Іран перебуває в повномасштабній енергетичній та економічній кризі, що, як пояснюють, спричинена довготривалими санкціями, безгосподарністю, старінням інфраструктури, неекономним споживанням газу тощо. Минулого року енергетична криза загострилася через те, що в лютому Ізраїль підірвав два газопроводи, відтак посадовці змушені були використовувати аварійні резерви газу, щоб уникнути збоїв у наданні послуг громадянам. У листопаді Іран почав відключати електроенергію в житлових

будинках на дві години щодня. Багато урядових установ було закрито або вони почали працювати за скороченим графіком. Школи та коледжі перейшли на навчання онлайн, автомагістралі й торгові центри працюють у темряві, промислові підприємства знеструмлені.

В умовах енергетичної кризи керівництво Ірану вирішило провести грошову реформу та деномінацію іранського ріала. Президент вніс на розгляд парламенту законопроект про перехід на нову національну валюту – туман, який повинен буде замінити іранський ріал (деномінація у співвідношенні 10 000 : 1). Історичний мінімум щодо долара США було зафіксовано 19 грудня – це 777 тис. іранських ріалів за 1 дол. США. На девальвацію національної валюти вплинув високий рівень інфляції, що 2024 р. становив 37,3 %.

Для зміни ситуації Ірану вкрай необхідні послаблення санкцій та зрушення в міжнародній торгівлі. З огляду на це офіційні особи Ірану шукають шляхи для покращення становища та прагнуть досягти хоча би якоїсь угоди із Заходом. Задля цього іранська делегація на початку січня провела переговори з представниками ЄС. Врешті міністр закордонних справ Ірану Аббас Арагчі повідомив, що європейські держави серйозно налаштовані щодо відновлення переговорів, зокрема з ядерної програми ІРІ. Проте тут є багато застережень, наприклад соціальна напруга в Ірані, порушення прав людини та жорстокість режиму, який намагається втриматися при владі за будь-яких умов.

Довідково. У 2024 р. в Ірані стратили щонайменше 901 людину, у т. ч. 31 жінку. Деякі з цих жінок були засуджені за вбивство своїх чоловіків під час самооборони від зґвалтування чи домашнього насильства.

Активізація співробітництва між РФ та ІРІ на фоні війни в Україні

Прагнучи знайти можливості для відновлення співпраці із Заходом, Іран одночасно продовжує партнерство з Росією, яке активізувалося після початку повномасштабної війни в Україні, унаслідок чого ІРІ та РФ стали справжніми союзниками з огляду на економічну ізоляцію та протистояння із США. Фактично Іран підтримав російське вторгнення в Україну, оскільки погодився надавати Росії деякі зі своїх найсучасніших військових безпілотників, також є свідчення про ймовірні постачання ракет до РФ.

Договір, підписаний у Москві лідерами РФ та ІРІ 17 січня 2025 р., *не є принципово новим документом*. Між Москвою і Тегераном 2001 р. була підписана Угода про основи взаємних відносин та принципи співпраці між Ісламською Республікою Іран і Російською Федерацією, розрахована на 10 років, яку потім тричі продовжували на п'ятирічний термін, востаннє 2021 р. Наприкінці січня 2022 р. тодішній президент Ірану Ібрагім Раїсі здійснив візит до Москви та запропонував переглянути й доповнити цю двосторонню Угоду. І хоча мети цього візиту не було повністю досягнуто, сторони підписали низку важливих документів про співпрацю – між нафтовими компаніями, у фінансовій галузі, щодо розбудови

транспортних коридорів. Тоді ж сторони обговорювали ситуацію у Близькосхідному регіоні та іранську ядерну угоду. І. Раїсі 7 грудня 2023 р. вдруге відвідав Росію. Проте після його загибелі в авіакатастрофі 19 травня 2024 р. перемовини про підписання оновленого документа були пригальмовані.

Зміни в міжнародній ситуації. Криза в Сирії та заяви Д. Трампа

У Сирії режим Башара Асада багато років спирався на військово-політичну підтримку Москви й Тегерана, але союзники не змогли запобігти його падінню в грудні 2024 р. Втеча Асада з країни та крах його режиму завдали суттєвого удару по іранській «осі опору» в регіоні, яка вже й так постраждала під час боротьби Ізраїлю проти двох радикальних угруповань, котрі діяли за підтримки Ірану, – палестинського ХАМАС та Хезболли, що має базу в Лівані. Ізраїль, крім того, двічі атакував Іран безпосередньо. Іран доклав значних зусиль і витратив багато коштів для підтримки сирійського напрямку своєї зовнішньої політики, і тепер у Тегерані неофіційно почали звинувачувати Москву в тому, що режим Б. Асада зазнав краху. Під час зустрічі 17 січня В. Путін заявив, що «визначати майбутнє Сирії мають самі сирійці шляхом інклюзивного діалогу».

Військові невдачі та їх наслідки для сфери іранського впливу на всій території Близького Сходу, а також зміна влади в Сирії значно похитнули позиції ІРІ в регіоні. За таких умов Тегеран змушений підтримувати співпрацю з Москвою.

Візит глави Ірану до Росії відбувся за три дні до інавгурації на пост президента США Дональда Трампа, який заявляв про намір сприяти якнайшвидшому встановленню миру в Україні. Водночас новообраний американський президент також обіцяв додержувати жорсткішої позиції щодо Тегерана, що цілком можливо з огляду на політику Трампа в регіоні за його першої каденції. Під час своєї президентської кампанії Д. Трамп погрожував, що союзник США Ізраїль може завдати удару по іранських ядерних об'єктах. Крім того, побоювання офіційної влади Тегерана щодо можливих радикальних кроків нової американської адміністрації на іранському напрямі посилила зустріч Кіта Келлога, представника команди новообраного президента США, з лідерами іранської опозиції, яка відбулася 11 січня 2025 р. в Парижі.

Уже 18 січня 2025 р. в інтерв'ю *NBC News* президент М. Пезешкіан заявив, що Іран не прагне отримати ядерну зброю і застеріг новообраного президента США від ризику війни з Ісламською Республікою Іран. «Я сподіваюся, що Трамп сприятиме миру в регіоні та світі, а не кровопролиттю чи війні, – сказав Пезешкіан. – Ми будемо реагувати на будь-які дії. Ми не боїмося війни, але ми її не прагнемо».

Прессекретар російського президента Дмитро Песков відкинув будь-який зв'язок між візитом М. Пезешкіана до Росії та інавгурацією Д. Трампа і наголосив, що підписання договору мало відбутися раніше, але обидві сторони доопрацьовували текст документа.

Договір про всеосяжне стратегічне партнерство

Договір про всеосяжне партнерство між РФ та ІРІ складається з преамбули та 47 статей, він охоплює різноманітні сфери: від науки, освіти та культури до торговельного та військового співробітництва. В. Путін назвав цей договір «проривним», що має «вивести відносини на якісно новий рівень». «Документ націлений на створення необхідних умов для стабільного та сталого розвитку Росії, Ірану та всього нашого Євразійського регіону», – зазначив він після підписання документа.

Одним із важливих напрямів залишається співпраця у сферах енергетики та логістики (це вкрай потрібно Тегерану в умовах кризи і вигідно Москві). Йдеться, зокрема, про будівництво в Ірані атомної електростанції. М. Пезешкіан заявив, що ця угода з Росією «відкриває новий розділ» у двосторонніх відносинах, особливо у сфері торгівлі. Така співпраця має гарантувати подальше існування іранського режиму, що можливо лише за рахунок посиленої співпраці з «найближчими друзями», які здатні допомогти у вирішенні економічних проблем. У коло таких «друзів» входить і Російська Федерація.

Очевидно, що Іран продовжить співпрацю з РФ у галузі ВТС, зацікавлений також у російській бойовій авіації, розраховує на допомогу РФ з ядерною програмою. Про це можуть свідчити візити в Росію відомого іранського політика, колишнього спікера парламенту та голови групи переговорників з Іранської ядерної угоди 2015 р. Алі Ларіджані, які той здійснив напередодні підписання договору.

Довідково. Радник верховного лідера Ірану А. Ларіджані неодноразово приїжджав до Росії із секретною місією. Ймовірно (за повідомленнями *The Times*) відбулися таємні переговори з метою отримання допомоги Москви в розвитку ядерної програми ІРІ. Йшлося також про постачання до РФ іранських дронів і ракет. Крім того, за даними джерел видання в західних спецслужбах, Іран прагне отримати найновішу версію російського винищувача Су-35 та відновити знищені Ізраїлем системи ППО. Також Тегеран сподівається на допомогу Москви, щоб переозброїти радикальний шіїтський рух «Хезболла», значну частину арсеналу якого знищив Ізраїль.

Натомість перед підписанням договору міністр закордонних справ Ірану А. Арагчі підкреслив, що в документі не йдеться про військовий союз. Основне – це «дати довгострокову перспективу» відносинам між країнами. Також він уточнив, що договір «заснований на повазі до суверенітету та територіальної цілісності країн» і «не спрямований проти будь-якої третьої сторони». Посол Ірану в Москві Казем Джалалі в інтерв'ю ТАРС також звернув увагу на те, що договір не передбачає положень про взаємну оборону, на відміну від угод Росії з КНДР та Білоруссю. Він зазначив, що договір містить пункт, який забороняє сторонам підтримувати треті держави чи організації під час нападу на одного з підписантів і

надавати свою територію для цього: «Росія та Ісламська Республіка Іран у разі нападу агресора на одну з них не повинні надавати жодної допомоги агресору».

Для України важливо, що в рамках договору, про який ідеться, Іран не має наміру визнавати Крим та інші тимчасово окуповані українські території російськими, хоч як би не наполягала на цьому Москва. Зокрема, така категорична позиція зумовлена тим, що Іран має власні спірні території – острови в Перській затоці, на які претендують Об'єднані Арабські Емірати. Також офіційний підхід Ірану – неприєднання до військових блоків – не передбачає укладання військових союзів.

Під час переговорів М. Пезешкіан висловився і про війну Росії проти України, зазначивши, що бойові дії не можуть бути способом вирішення питання. «Ми вітаємо політичне врегулювання між Україною та Росією», – підкреслив президент Ірану. Водночас партнерство Ірану з Росією, незважаючи на ослаблення позицій Тегерана на Близькому Сході після падіння режиму Б. Асада в Сирії, викликає занепокоєння Заходу. Так само як співпраця авторитарних режимів, зокрема РФ та ІРІ, становить значну загрозу для України, незважаючи на постійні заяви іранської сторони про «бажання миру та необхідність дипломатичного врегулювання».